

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ СОТ

Богдан Фостик*

АНОТАЦІЯ. У роботі встановлено стратегічні напрямки реалізації заходів протекціоністської політики, визначено структуру та зміст комплексу заходів щодо забезпечення національних економічних інтересів України в умовах членства в СОТ. Приділено увагу методам удосконалення митно-тарифного захисту в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Національні економічні інтереси, політика протекціонізму, Світова організація торгівлі.

Вступ України до СОТ став підтвердженням серйозності поступального руху нашої держави до побудови відкритої ринкової економіки, суттєвою рисою якої є лібералізація зовнішньої торгівлі та інтеграція до системи світогосподарських зв'язків. Вже нині вітчизняна економіка досягла високого рівня відкритості – останніми роками зовнішньоторговельний оборот перебільшив за обсягом ВВП країни, а отже постала загроза надмірної залежності розвитку національної економіки від зовнішніх чинників. Подолання такої загрози полягає у впровадженні у зовнішньоторговельну політику держави елементів протекціонізму, тобто системи захисних заходів у сфері зовнішньої торгівлі.

Аналізу ефективності діяльності держави в умовах членства в СОТ та питанням забезпечення національних інтересів у новому правовому середовищі присвячені роботи українських фахівців, а саме І. Бураковського¹, О. Верстяка², В. Жука³, Д. Сидоренко-Стеценко⁴, Т. Циганкової⁵, Р. Піонтковського⁶ та інших учених.

* Фостик Богдан Володимирович – Головний консультант Секретаріату Комітету Верховної Ради України з міжнародних відносин. Закінчив Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сфера наукових інтересів – зовнішньоекономічна діяльність України, міжнародна торговельна політика.

¹ Бураковський І.В. Теорія міжнародної торгівлі / Ігор Бураковський / [2-ге вид.]. – К.: Основи, 2000. – 241 с.

Світовий досвід свідчить, що протекціоністську політику застосовують більшою чи меншою мірою практично всі країни світу. Проблема постає лише у конкретному наповненні змістом політики протекціонізму та у формуванні комплексу захисних заходів з метою впровадження такої політики. Проведений вище аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду з питань практичного впровадження протекціонізму показав, що така політика є ефективною переважно у короткостроковому періоді. У довготривалішій перспективі починають виявлятися негативні наслідки протекціонізму, пов'язані із консервацією неефективної структури виробництва, зростанням виробничих витрат та, відповідно, ціни готової продукції і, як наслідок, зменшення реальних доходів населення. Тому ефективним може стати раціональне поєднання лібералізаційних та протекціоністських заходів у зовнішньоторговельній політиці України. Причому протекціоністська політика має характеризуватися селективністю, обмеженим терміном впровадження, взаємоузгодженістю з іншими напрямками державної економічної політики та базуватися на вимогах угод ГАТТ/СОТ.

Заходи протекціоністської політики мають здійснюватися за двома стратегічними напрямками:

1) сприяння розвитку зовнішньої торгівлі через зростання експорту, вибіркове обмеження імпорту та раціоналізацію їхньої географічної та товарної структури;

² Верстяк О.М. Модель зовнішнього сектора економіки України з країнами – найбільшими партнерами / О.М. Верстяк, А.В. Верстяк // Вісник ЧТЕІ. – 2009. – № 3. – С. 79-87.

³ Жук В.М. Кількісна оцінка впливу обмінного курсу та інших факторів на інтенсивність зовнішньоекономічної діяльності / В.М. Жук // Наукові записки НАУКМА. Серія економічна. – 2009. – Вип. 64. – С. 47-51.

⁴ Сидоренко-Стеценко Д.В. Сутність проблеми економічної безпеки України та методи її моделювання / Д.В. Сидоренко-Стеценко // Вісник Черкаського університету. Серія: Економічні науки. – 2009. – Вип. 152. – С. 109-115.

⁵ Циганкова Т.М. Розвиток системи регулювання міжнародної торгівлі / Т.М. Циганкова // Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 149-176.

⁶ Піонтковський Р. Роль зовнішньої торгівлі в економічному зростанні України / Руслан Піонтковський // Україна: формування основи для стабільного зростання / За ред. Дебори Л. Ветцель та Джона Літвака. – К.: ДП «Видавничий дім «Козаки», 2004. – С 8-47. – Т. 2. Меморандум про економічний розвиток. – 2004. – 103 с.

2) стимулювання розвитку національної економіки, передусім її реального сектору.

В основі комплексу протекціоністських заходів мають бути покладені наступні положення:

1) захисні заходи мають бути спрямовані на підтримку тих галузей, котрі можуть забезпечити конкурентоспроможність національної економіки на міжнародному рівні;

2) протекціоністська політика має забезпечувати достатній рівень захисту внутрішнього ринку з дотриманням балансу щодо задоволення внутрішнього попиту та дотримання економічної безпеки (продовольчої, технологічної, екологічної тощо);

3) у процесі здійснення захисних заходів має бути досягнута рівновага між заохоченням державою пріоритетних форм і напрямків економічної діяльності та державним контролем за діяльністю суб'єктів господарювання у зовнішньоторговельній сфері.

При розробці системи захисних заходів також обов'язково потрібно враховувати сучасні тенденції розвитку світового господарства: глобалізацію світового розвитку; лібералізацію міжнародної торгівлі; інформатизацію та транснаціоналізацію виробництва; посилення конкуренції на світових ринках; зростання технологічної спрямованості експорту; соціалізацію та екологізацію економічного розвитку; активізацію інтеграційних процесів тощо.

З огляду на вищевказане, комплекс протекціоністських заходів щодо забезпечення національних економічних інтересів України має складатися з наступних субкомплексів (рис. 1):

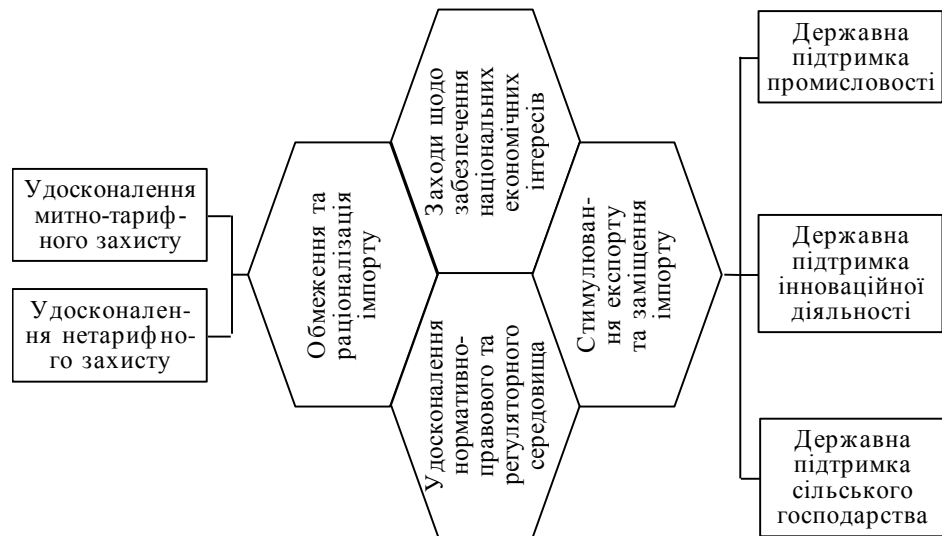

Рис. 1. Структура комплексу заходів щодо забезпечення національних економічних інтересів України в умовах членства в СОТ

1) удосконалення нормативно-правової бази та регуляторного середовища здійснення зовнішньоторгівельної діяльності;

2) заходи з обмеження імпорту з метою захисту внутрішнього ринку:

- удосконалення митно-тарифного захисту;
- обґрунтовані заходи нетарифного протекціонізму;

3) стимулювання експортного та імпортозамінного виробництва в пріоритетних галузях національної економіки:

- ◆ надання державної підтримки підприємствам вказаних галузей;
- ◆ сприяння модернізації та інноваційній діяльності таких підприємств;
- ◆ заходи аграрного протекціонізму.

Заходи з удосконалення нормативно-правового забезпечення зовнішньоторгівельної діяльності мають бути спрямовані на подальшу гармонізацію національного права з міжнародним та європейським правом з обов'язковим дотриманням вимог СОТ, а також на створення сприятливого регуляторного середовища для суб'єктів зовнішньоторгівельної діяльності. У цій

сфері урядові України, на нашу думку, доцільно здійснити наступні заходи:

1) розробити та реалізувати Стратегію зовнішньоекономічної діяльності України, складовою частиною якої може стати Національна концепція реалізації принципів протекціонізму, запропонована автором;

2) на підставі Стратегії зовнішньоекономічної діяльності впроваджувати щорічні державні програми розвитку експортного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності національної економіки; засади державної зовнішньоторговельної політики, котрі мають бути узгоджені із засадами бюджетної політики та програмою соціально-економічного розвитку України на відповідний рік;

3) визначити принципові основи поведінки України як члена СОТ щодо подальшого формування правил розвитку міжнародних торговельних зв'язків з урахуванням національних економічних інтересів;

4) підготувати законопроекти щодо внесення змін до законодавства України (за профілем діяльності окремих міністерств та відомств), серед яких першочерговими, на нашу думку, є:

- прийняття законодавчого акту, котрий встановлював би нормативно-правові підстави для впровадження тимчасових захисних заходів з метою поліпшення стану платіжного балансу (така можливість передбачена ст. XII та ст. XVIII, В ГАТТ-1994). Такий законопроект, поміж іншим, має включати чіткий перелік обставин, за яких можливим є впровадження тимчасових захисних заходів, які конкретно заходи можуть бути впроваджені за даних обставин (СОТ дозволяє застосовувати «цінові заходи» – додаткові імпорتنі збори, вимоги про внесення депозитів імпортерами або інші рівноцінні торговельні заходи, що відбиваються на ціні імпортованих товарів), термін застосування захисних заходів, механізм їх запровадження тощо;

- внесення змін до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» у частині проголошення одним принципів зовнішньоекономічної діяльності дотримання національних економічних інтересів; обов'язковості вирішення суперечок у відповідності до правил СОТ, уточнення переліку захисних заходів, котрі можуть бути використані у відповідь на дискримінаційні або недружні дії з боку торговельних партнерів;

• внесення змін до діючих Законів України, котрі стосуються окремих напрямків державного регулювання зовнішньої торгівлі – до законів Антидемпінгового кодексу, до Митного тарифу України, законів, котрі стосуються регулювання в агропромисловому комплексі тощо. Детальніше пропозиції щодо таких законопроектів будуть викладені у відповідних субкомплексах протекціоністських заходів згідно з визначеними вище напрямками.

Удосконалення митно-тарифного захисту має полягати, з одного боку, в оптимізації ставок митного тарифу, а з іншого – в розширенні використання інших елементів митного тарифу (тарифна номенклатура товарів, надання пільг та преференцій за ознакою походження товару тощо) з захисною метою. Конкретні заходи у цьому напрямку повинні включати:

1) упровадження селективно-уніфікованого підходу до встановлення ставок митного тарифу, згідно з яким захисна функція покладається на ставки мита на імпортовану продукцію, аналогі якої виробляють конкурентоспроможні та перспективні галузі національної економіки. Для таких товарів встановлюють максимально високі (звісно, в рамках зв'язаного рівня) ставки ввізного мита, тоді як для решти товарів має бути встановлений низький рівень митно-тарифного захисту, що сприятиме насиченню внутрішнього ринку імпортованими товарами, виробництво яких в Україні є неефективним чи взагалі неможливим. При цьому низькі ставки мита на імпорт мають бути максимально уніфіковані, що досягається за допомогою зменшення кількості тарифних коридорів для певної кількості тарифних ліній, тоді як для тих товарів, котрі користуються підвищеним рівнем митно-тарифного захисту, ставки імпортованого мита мають бути диференційовані у відповідності до економічної доцільності захисту тих чи інших конкретних товарних позицій чи підпозицій;

2) розширення використання принципу тарифної ескалації шляхом зниження ставок мита на сировинні товари, комплектуючі деталі, котрі не виробляються в Україні, на особливо важливі для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників види технологічного обладнання. При цьому мають бути підвищені в межах зв'язаного рівня ставки ім-

портного мита на готові вироби з урахуванням можливостей заміщення імпорту та з метою оптимального завантаження вітчизняних виробничих потужностей;

3) підвищення гнучкості та адресності митного тарифу шляхом використання національної компоненти товарної номенклатури на рівні дев'ятого та десятого знаків УКТ ЗЕД для відокремлення нових товарних підкатегорій для ідентифікації найчутливіших до імпорту товарів;

4) більш активне використання сезонних та тимчасових ставок мита з метою врегулювання тимчасових змін у рівні насиченості внутрішнього ринку сезонними товарами та оптимізації завантаження вітчизняних підприємств (особливо це стосується підприємств, котрі переробляють сільськогосподарську продукцію);

5) упорядкування діючої системи тарифних преференцій та пільг для підвищення ефективності регулюючої функції митного тарифу з урахуванням рівня розвитку країни (чи групи країн), котра користується преференціями, критичності імпорту основних товарів з даної країни для вітчизняної економіки, характеру двосторонніх економічних та політичних зв'язків тощо.

Заходи нетарифного протекціонізму мають ґрунтуватися на наданні переваги сучасним захисним засобам — технічним бар'ерам, антидемпінговим, антисубсидійним, попереджувальним заходам тощо. Такі заходи повинні спрямовуватися на захист внутрішнього ринку від недобросовісного та недоброякісного імпорту, для чого доцільно зробити наступні кроки:

1) прискорити роботу з переходу до використання міжнародних стандартів як основи для розроблення національних технічних регламентів;

2) регулярно уточнювати з використанням останніх наукових розробок максимально допустимі рівні залишків забруднюючих речовин, ветеринарних препаратів, пестицидів, інсектицидів, мінеральних добрив у харчових продуктах та своєчасно повідомляти про ці зміни інші країни, котрі є постачальниками на український ринок відповідної продукції;

3) актуалізувати перелік імпоротної продукції, котра підлягає обов'язковій сертифікації в Україні у відповідності до національних технічних регламен-

тів, або обов'язкова сертифікація якої передбачена діючим законодавством;

4) внесення змін до Законів України «Про застосування спеціальних заходів відносно імпорту в Україну», «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» щодо спрощення процедури ініціювання відповідних розслідувань, зокрема, в частині надання можливості Міжвідомчій комісії з міжнародної торгівлі виступати ініціатором подібних розслідувань за поданням вітчизняних товаровиробників чи їх об'єднань, котрі зазнали або можуть зазнати збитків від недобросовісного імпорту. Подібні зміни підвищать оперативність започаткування антидемпінгових та інших подібних розслідувань, котрі вже самі по собі є доволі дійовим захисним заходом – їхня ініціація часто змушує порушників справедливої конкуренції змінити тактику поведінки на ринку та відмовитися від демпінгу або субсидування експортної продукції;

5) активізація використання тимчасових адресних захисних та запобіжних заходів з метою захисту внутрішнього ринку від зниження цін через демпінговий або субсидований імпорт. Для цього доцільно:

- проводити інформаційні заходи щодо повідомлення вітчизняних товаровиробників про можливості таких форм захисту;

- запровадити постійний моніторинг цін на внутрішньому ринку з метою якнайшвидшого виявлення фактів демпінгу або непередбачуваного угода ми СОТ субсидування;

- забезпечити професійну підготовку фахівців у галузі економіки та права, спеціалізацією яких має стати захист вітчизняних товаровиробників та внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції;

- проведення антидемпінгових, антисубсидійних та попереджувальних розслідувань відповідно з правилами Антидемпінгового кодексу СОТ, що унеможливить оскарження результатів таких розслідувань імпортерами, обвинуваченими у порушенні чесної конкуренції.

Крім суто зовнішньоторговельних механізмів захисту внутрішнього ринку треба звернути увагу на низку загальноекономічних заходів. Зокрема обов'язковою умовою ефективного функціонування внутрішнього ринку

в умовах відкритої економіки є відновлення його місткості за рахунок підвищення платоспроможного попиту населення та покращення фінансового стану підприємств реального сектору національної економіки та формування прозорого та ефективного конкурентного середовища шляхом обмеження тарифів на послуги природних монополій та полегшення доступу споживачів до послуг, що надають такі монополії.

Визначені у Національній концепції реалізації принципів протекціонізму в умовах участі України в СОТ пріоритетні галузі мають користуватися державною підтримкою з боку держави. Проблема тут полягає в тому, що правилами СОТ регламентовані суттєві обмеження фінансової підтримки підприємств чи цілих галузей. Тому, при наданні такої підтримки треба бути особливо пильними щодо засобів та програмних цілей надання фінансової допомоги. Тому треба більше уваги приділяти не фінансовим формам підтримки, а іншим її проявам – інформаційному сприянню, кадровому забезпеченню, представницьких функціях державних органів щодо вітчизняних товаровиробників на міжнародній арені тощо. Система заходів щодо надання державної підтримки експортним та іншим галузям промисловості, визначеним як пріоритетні, має складатися з наступних елементів:

- 1) законодавче затвердження переліку пріоритетних галузей щодо виробництва експортної та імпортозамінної продукції;

- 2) розробка та прийняття закону, котрий регулював би відносини щодо надання державою різних форм підтримки товаровиробникам – експортерам стосовно умов надання такої підтримки, переліку можливих форм державного сприяння, форм контролю за використанням коштів, отриманих в якості фінансової підтримки, та відповідальності за неефективне використання цих коштів;

- 3) спрощення дозвільних процедур щодо експорту товарів, зокрема, скорочення переліку дозвільної документації, розповсюдження сфери діяльності Єдиних дозвільних центрів на експортні операції, відкриття філій Єдиних дозвільних центрів, котрі обслуговуватимуть найбільших підприємств-експортерів;

- 4) спрощення митного оформлення експорту шляхом скорочення термінів надання документів, необхідних

для переміщення експортних товарів через митний кордон України, та їхньої кількості до рівня країн Європейського Союзу (за даними групи Світового банку Doing Business в Україні для митного оформлення експорту потрібно оформити 6 різних документів, що потребує близько 31 дня, тоді як у країнах ЄС таких документів лише 5 та на їхнє отримання потрібно від 12 до 18 днів, залежно від специфіки країни);

5) спрощення процедури надання дозволів на експорт капіталу з метою створення за кордоном мереж збуту та сервісного обслуговування експортних товарів;

6) інформаційна підтримка експортної діяльності шляхом активізації практичної роботи торговельно-економічних місій України за кордоном щодо розширення можливостей збуту експортної продукції, запровадження виробничої кооперації, захисту інтересів вітчизняних товаровиробників на зовнішніх ринках;

7) розробка та впровадження спеціальної системи експортного кредитування та страхування, котра передбачатиме компенсацію відсоткової ставки товаровиробникам, котрі експортують промислову продукцію; страхування експортних кредитів шляхом гарантування державою забезпечення фінансових платіжних вимог іноземних партнерів; розширення сфери діяльності експортно-кредитних агенцій, котрі займаються страхуванням ризиків експортерів; розширення кола товарів та країн призначення експорту, на які поширюються державні гарантії з кредитування та страхування експорту;

8) надання фінансової допомоги у відповідності до правил СОТ, зокрема, участь держави у поповненні оборотних коштів акціонерних підприємств шляхом участі у формуванні капіталу таких підприємств, пільгове оподаткування підприємств-експортерів у частині утримання соціальної сфери; фінансування зондів з охорони навколишнього середовища, науково-дослідних розробок, надання урядових гарантій щодо виконання підприємствами пріоритетних галузей зобов'язань за угодами толінгу та лізингу технологічного обладнання;

9) кластеризація експортних галузей з метою отримання синергетичних та мультиплікативних ефектів приросту експортного потенціалу даної галузі та ефективного використання спільних можливостей й протя-

гом довготривалого періоду. В Україні можливості для створення експортних кластерів мають машинобудування, у тому числі автомобілебудування, хімічна та пов'язані з нею галузі промисловості. Ефективним також може бути поглиблення процесів транснаціоналізації експортних підприємств, створення даними підприємствами зарубіжної мережі виробництв, збутових представництв, сервісних центрів тощо;

10) створення сприятливого інвестиційного клімату в експортних та інших пріоритетних галузях промисловості шляхом формування державної системи залучення та гарантування безпеки інвестицій до пріоритетних галузей промисловості, надання інформаційної, юридичної та іншої професійної підтримки інвесторам.

Виробництво експортної продукції, конкурентоспроможної на зарубіжних ринках, так само як і виробництво замінників імпорту, здатних вдало конкурувати з іноземними аналогами на вітчизняному ринку, є неможливим без модернізації виробництва та підвищення рівня його технологічності, без активної інноваційної діяльності підприємств, котрі виробляють таку продукцію, та без активної підтримки та заохочення до такої діяльності з боку держави. Тому вважаємо за доцільне здійснити такі практичні кроки у цьому напрямку:

1) зниження або повне скасування зв'язних мит на передові технології, високотехнологічне обладнання, котрі не мають вітчизняних аналогів та є не обхідними для вироблення конкурентоспроможної продукції;

2) впровадження податкових пільг для підприємств, котрі застосовують високі технології при виробництві експортної або імпортозамінної продукції, а також податкових пільг інвесторам, котрі вкладають капітал у подібні підприємства;

3) зниження рівня оподаткування підприємств пріоритетних галузей, на період оновлення основних фондів та модернізації виробництва, зокрема, шляхом прискореної амортизації обладнання;

4) впровадження інструментів заохочення інвестиційного імпорту, зокрема, технологічного обладнання та технологій, котрі вносять у статутний капітал експортних та імпортозамінних підприємств з іноземними інвестиціями повинен оподатковуватися ПДВ за нульовою ставкою;

5) спрощення процедури організації інноваційних спільних підприємств, спільних підприємств, що виробляють високотехнологічну продукцію тощо;

6) участь держави у фінансуванні науково-дослідних та конструкторських розробок з залученням коштів державних цільових фондів з дотриманням вимог СОТ;

7) розробка та введення у дію механізму інноваційного кредитування забезпечення підприємств пріоритетних галузей необхідним технологічним обладнанням та устаткуванням у формі фінансового лізингу.

Особливої підтримки в умовах загальносвітової тенденції до лібералізації торгівлі потребує сільське господарство, водночас вимоги СОТ до державної підтримки сільгоспвиробників є доволі суворими, а отже потрібно віднайти такі форми та методи підтримки котрі одночасно могли б підвищити рівень фінансової забезпеченості вітчизняних аграріїв та конкурентоспроможність української сільгосппродукції на світових ринках, а з іншого, не вийти за межі зобов'язань, взятих Україною при вступі до СОТ. На нашу думку, за таких умов ефективними заходами аграрного протекціонізму можуть бути наступні:

1) запровадження прозорості та передбачуваної державної політики щодо внутрішньої підтримки сільгоспвиробників;

2) розширення переліку заходів, котрі мають фінансуватися за рахунок субсидій «зеленої скриньки»:

- розвиток рекламних та інших маркетингових послуг, налагодження системи інформування учасників ринку щодо кон'юнктури; надання консультативної допомоги сільгоспвиробникам;

- сприяння розвитку невиробничої інфраструктури сільського господарства;

- надання підтримки підприємствам, що проводять науково-дослідні розробок у сфері сільського господарства та заохочення сільгоспвиробників до впровадження результатів таких розробок у практику;

- підвищення рівня підготовки кадрів для сільського господарства та задоволення кадрових потреб сільгосп-підприємств за рахунок розвитку системи професійної освіти, сприяння працевлаштуванню та перекваліфікації, створення нових робочих місць тощо;

- надання державної підтримки на реалізацію природоохоронних заходів, підвищення безпеки землекорис-

тування, збереження природного різноманіття і т. ін.;

3) розробка програм розвитку сільського господарства, котрі мають базуватися на наданні державної підтримки сільгоспвиробникам за регіональною ознакою. Зокрема, заохочення до аграрного підприємництва в регіонах з не сприятливими природно-кліматичними умовами (гірські райони Криму та Карпат, посушливі південні райони степу тощо);

4) заохочення сільгоспвиробників до вирощування певних видів культур, використання яких може бути пов'язане з впровадженням новітніх технологій, наприклад, олійних культур (ріпаку, ріжю), котрі водночас можуть стати джерелом альтернативного палива;

5) розробка та впровадження механізмів контролю за ефективністю використання коштів державної фінансової підтримки, особливо субсидій, що фінансуються за рахунок «жовтої скриньки».

Таким чином, запропоновані заходи щодо удосконалення нормативно-правового регулювання зовнішньоторговельної діяльності, митно-тарифного захисту, забезпечення конкурентоспроможності експортної продукції та імпортозамінних виробництв мають на меті забезпечити економічні інтереси України в умовах глобалізації та вимог СОТ через створення сприятливого регуляторного середовища для суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності, оптимізацію митного тарифу, модернізацію виробництва і підвищення рівня його технологічності, активну інноваційну діяльність експортноорієнтованих та імпортозамінних підприємств.

Література

1. Бураковський І.В. Теорія міжнародної торгівлі / Ігор Бураковський. – [2-ге вид.]. – К.: Основи, 2000. – 241 с
2. Новикова К.І. Протекціонізм та вільна торгівля у митній політиці України / К.І. Новикова // Проблеми та перспективи розвитку банківської сис теми України: збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 25. – С. 309–317.
3. Панкратова Е.В. Государственное урегулирование: соотношение свободы торговли и протекционизма / Е.В.

Панкратовна // Известия ПГПУ. Серия: Общественные науки. – 2008. – Т. 11. – № 7. – С. 60-65.

4. Сидоренко-Стеценко Д.В. Сутність проблеми економічної безпеки України та методи її моделювання / Д.В. Сидоренко-Стеценко // Вісник Черкаського університету. Серія: Економічні науки. – 2009. – Вип. 152. – С. 109-115.

5. Циганкова Т.М. Розвиток системи регулювання міжнародної торгівлі / Т.М. Циганкова. // Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 149-176.

6. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / [Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилук, Я.В. Белінська та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2005. – 388 с.

7. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: колективна монографія / Кер. авт. кол. і наук. ред. Т. М. Циганкова. – К.: КНЕУ, 2003. – 660 с.

8. Піонтковський Р. Роль зовнішньої торгівлі в економічному зростанні України / Руслан Піонтковський // Україна: формування основи для стабільного зростання / За ред. Дебори Л. Ветцель та Джона Літвака. – К.: ДП «Видавничий дім «Козаки», 2004. – С. 8-47. – Т. 2. Меморандум про економічний розвиток. – 2004. – 103 с.

9. Жук В.М. Кількісна оцінка впливу обмінного курсу та інших факторів на інтенсивність зовнішньоекономічної діяльності / В.М. Жук // Наукові записки НАУКМА. Серія економічна. – 2009. – Вип. 64. – С. 47-51.

10. Верстяк О.М. Модель зовнішнього сектора економіки України з країнами – найбільшими партнерами / О.М. Верстяк, А.В. Верстяк // Вісник ЧТЕІ. – 2009. – № 3. – С. 79-87.

11. Про Концепцію трансформації митного тарифу України на 1996-2005 роки відповідно до системи ГАТТ/СОТ [Електронний ресурс]: Указ Президента України, 10 лютого 1996 / Адміністрація Президента України. – Режим доступу: <http://zak.onl.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=255%2F96>.

12. Про Митний тариф України: Закон України: за станом на 05 квітня 2001 р. / Верховна Рада України. // Вісник податкової служби України. – 2002. – № 7.

13. Про затвердження Порядку ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності [Електронний документ]: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2002 р. № 1863: за станом на 18 липня 2007 р. / Кабінет міністрів України. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1863-2002-%EF>.

14. Митний кодекс України: за станом на 11 липня 2002 р.
/ Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради Укра-
їни. – 2002. – № 38-39.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2009